

מהדורת תשפ"ד

כתב וערך:
הרב יואל פיליפ

מבוא לחוברות 'לשון לימודים'

מטרת החוברות

ילדים רבים מסיימים אמנם את שלב לימוד הקריאה בחיידר, היינו הם מכירים אותיות וניקודים, הם מחברים אות וניקוד (צירוף) ואף קוראים מילים שלימות בהצלחה, אולם עדיין ניכר עליהם כי לא השלימו את רכישת המיומנויות של הקריאה. ישנם המבטאים קושי בשטף הקריאה וישנם המתמודדים עדיין בקריאה מדויקת של מילים מורכבות או פחות מוכרות.

תלמיד מתקשה אינו רק כזה המוגדר כ'לקוי למידה', מסתבר כי בין התלמידים הטובים ישנם גם כאלו אשר קצב למידתם שונה מבני גילם בהפנמת תהליכי הקריאה, וכי בחלק מהמקרים אף אינם מזוהים כתלמידים נחשלים המתמודדים לימודית והם 'שורדים' איכשהו את שנות הלימודים הראשונות. אולם תלמיד כזה אכן זקוק לתגבור בתחום הקריאה בכדי להקל עליו ובכדי שלא יצבור פערים לימודיים.

בארגון 'הערב נא' העוסק באיתור ואבחון תלמידים הזקוקים לסיוע בתוך התתי"ם והגשת עזרה והכוונה לחונכים בתחום, חפצים להוסיף נדבך בעשייה החינוכית כך שנוכל למנוע קשיים לימודיים עתידיים. **בפרט לאור פניות של מנהלים שבקשו לתת למלמדים 'משהו ביד' לתרגול קריאה עם התלמידים**. מתוך כך צמחה לה התכנית הנוכחית 'לשון לימודים' מבית יוצר 'אגף הקריאה' של הארגון.

חוברות התרגול בתהילים שלפניכם תענינה בס"ד על צורך זה. מבנה החוברת - פרק תהילים ועליו מס' עבודות, ישפר אצל התלמידים את המיומנויות: התבוננות במילה; הבחנה במילה שאינה מוכרת וחלוקתה להברות; שליטה בכללי קריאה מורכבים; הגברת שטף הקריאה; זיהוי מילים שלמות כתבנית; זיהוי תבניות החוזרות על עצמן ועוד.

יה"ר שחפץ ה' בידינו יצליח והחוברות יתקבלו ברצון ע"י המלמדים החשובים המקדישים מאמץ וכוח בקידום התלמידים, ובעז"ה אכן ישיגו את מטרתן ויצליחו לתרום לשיפור הקריאה אצל כלל התלמידים. אמן.

פנייה לצוותות החינוך שבתתי"ם: נבקש לקבל מכם משוב על הפעילות בחוברות בהיבט התוכן, רמת העבודות, והתאמתן לסדר היום בת"ת. יישר כוחכם!

ארגון 'הערב נא'

לשיפור השטף יינתנו משימות בסגנון -

1) חזרה מרובה על רשימת מילים;

* הגנסו מרובה האכב את הגבנית הגבולת אמשהו מוכה, מרביבה את אוצרי המליס הגבולת ומקלה על הציבוי.

דוגמה: (פרק נט)

בְּכָל שָׁרָה כְּתוּבוֹת 5 מְלִים מְפֹסָק כְּלָשְׁהוּ בְּסֵדֶר מְבֻלְבֵל. סִדְרוּ אוֹתָן לְפִי הַסֵּדֶר. כְּתְבוּ מְסָפֵר מַעְלֵיהוּ!

פסוק ז	מַפְעֵלִי	וּמֵאֲנָשִׁי	דָּמִים	אֶוֶן	הַצִּילָנִי
--------	-----------	--------------	---------	-------	-------------

2) חיפוש מילים נתונות בתוך הטקסט;

3) חיפוש מילה בתוך טקסט דחוס;

* הגיפוש הגוצר הגורי מפגשים גוצרים עם המלה, גורס אתהיך של ראית המלה כבנית שוימה ומגביר את מהירות הציבוי.

* בנוסף, הגיפוש מטבעו מביא שימת לב לרמזים גבולתיים במלה, כמו למשל סיומת מלה באת סופית של מנצפ"ך, או הימצאות אותיות ניקוד - אהו"י - במלה.

דוגמה: (פרק נא)

הַמְלִים הַבָּאוֹת מְפֹסָקִים ח-ט שְׁבֻקְטַע הַתְּהֵלִים הַתְּחַבְּרוּ, חֲלְקוּ אוֹתָן בְּקוּ, כְּמוֹ בְּדִגְמָה!

הו|אָמַת|חַפְצֵת|בְּטָחוֹת|וּבְסֵת|חֶמָה

לשיפור הדיוק יינתנו משימות בסגנון -

1) חלוקת מילה להברות בודדות;

* אֹזֶקֶת מֵאִיהָ אֶהְיֶה וְלֹאֵיִךְ הֵאָקִים שְׂבִי הִנֵּה אֶסְטֵרְטִיבִי הַכְרֹמִית אֶפְסָנָה מֵאִיהָ
שְׁאִינָה מֹכֶרֶת כְּצֹרֶה מְדֹוּקָה.

דוגמה: (פרק נח)

חֲפֹשׂוּ בְּכֹל זֶג מְלִים הַבְּרָה זֶהָ הַמוֹפִיעָה בְּשִׁתִּיהֶם וְצַבְעוּ אוֹתָהּ, כְּמוֹ
בְּדַגְמָה!

יִשְׁעֵרְנֵי	תִּכְעֵלוּן	בְּכִימוֹ	לְמוֹ
--------------	-------------	-----------	-------

2) התבוננות בהברה הראשונה של המילה;

* זָהִי פְעוּלָה מְצִוִּית וְיִשְׁעוּלָה אֲדִוּוֹק בְּקִיאוּהָ (אֲצִל אֶלֶק מֵהַקּוֹרְאִים) בְּמִקְרֵה שֶׁ
הִיִּקְלוֹת בְּמֵאִיהָ אֵל מֹכֶרֶת, שֶׁכֵּן יִשְׁנֵן מִשְׁקָל רַב אֲצֹרֶת 'הַכְּנִיסָה' אֵלֶיהָ.

דוגמה: (פרק ט)

מְצִאוּ אֶת הַהֲבָרָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבְּכֹל הַמְּלִים שֶׁבְּפָסוּקִים /ה; י/ וְהִקִּיפוּ
אוֹתָהּ בְּעֵגוּל (ע"ג הטקסט)!
לְדַגְמָה: הֲרֵאִיתָהּ

3) דיון על ההברות במילה, (למשל: הברה זו הינה פתוחה או סגורה?);
* הגמקדו באקי האיאה מגבייה אה הצוכ והאודעו אהגבוננו בהס.

דוגמה: (פרק ס)

(כהמשך למשימה הקודמת) כתבו מעל כל אחת איזו סוג הברה היא,
הברה פתוחה (פ) או סגורה (ס)!

דגמה להברה פתוחה - ק / מו דגמה להברה סגורה - הך

מספר הברות
הסגורות

מספר הברות
הפתוחות

כתבו:

מפתח לעבודות בחוברות

בכל פרק זוגי (הפרק הראשון שבכל חוברת) -

עבודה מס' 1 - משימות לעידוד שימת לב לתבנית המילה כמו, ניקודים ספציפיים, רמזים חזותיים או מבנים החוזרים על עצמן (מקל על הזיהוי ומגביר שטף)

עבודה מס' 2 - חלוקה להברות באמצעות עשיית קו, של 2 פסוקים מתוך הפרק (מעודדת התבוננות ודיוק)

עבודה מס' 3 - משימות המעודדות התבוננות בחלקי המילה בצורות מגוונות, בחידות ובאתגרים שונים (משפר דיוק)

בכל פרק אי זוגי (הפרק השני שבכל חוברת) -

עבודה מס' 1 - משימות לעידוד חזרה מרובה על רשימות מילים באמצעות 'תירוצים' מגוונים ומשעשעים (מרחיב את אוצר המילים החזותי ומשפר שטף)

עבודה מס' 2 - חלוקה להברות וספירתן, של מילים נתונות מתוך הפרק. נבחרו מילים בעלי מבנה מאתגר, כמו עם שוואים, אותיות אהו"י וכדומה (מעודדת התבוננות ודיוק)

עבודה מס' 3 - מציאת מילים נתונות בתוך הטקסט של הפרק לשם התנסות חוזרת בזיהוי מילים שלמות (מרחיב את אוצר המילים החזותי ומשפר שטף)

חלק ב

הגדרות ומונחים מתחום הוראת הקריאה

לשון הקודש הינה השפה הקדושה של עם ישראל, השפה בה אף דיברו עד לסוף תקופת הבית הראשון. בשפה זו כבכל שפה [ראה להלן], קיימות המילים המדוברות הנושאות את המשמעות (השפה הדבורה), ובנוסף קיים הכתב המייצג את המילים (השפה הכתובה).

כלומר, מהות המילה היא **קול**, והכתב א"כ רק מייצג את הקול.

בכדי לדעת לקרוא את המילים הכתובות על הקורא להכיר את משמעותן של הסימנים (האותיות והנקודות) המייצגים את הקולות של השפה.

[כל זה הוא רק בכדי לשבר את האוזן, אולם ודאי כי פנימיות 'לשון הקודש' שמקורה ממקום קדוש מאוד שונה ונבדל ממה שנאמר בנוגע לשפות העמים ולא קרב אליהם כלל, ולא ניתן להשיגה בשכל הפשוט]

בתלמודי התורה מקנים את הקריאה תוך שמירה על 2 עקרונות מרכזיים:

1) ההקנייה נעשית בצורה **מדורגת** היינו, החל מהיחידות הקטנות ועד לגדולות והגלובליות, וכדלהלן.

2) העיסוק תחילה הוא בחלקים **הטכניים** של הקריאה ורק בהמשך עוברים לעיסוק במשמעות.

שלב 1 - אותיות ונקודות

המילים הכתובות מורכבות מ- **אותיות** (עיצורים) ו**נקודות** (תנועות).

אותיות - 33 צורות

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ פ ף צ ץ ק ר ש
ש ך ת

נקודות - 12 צורות

אָ אַ אֲ אִ אֵ אֶ אֹ אֻ אוּ אוֹ אוֹי

בשלב זה מלמדים את התלמיד להכיר את: (1) הצורה (2) שם הצורה (3) צליל הצורה. מתחילים בלימוד האותיות וממשיכים לניקוד.

שלב 2 - הברות

בשלב זה מלמדים את התלמיד לחבר (לצרף) אות+ניקוד - $\text{אָ} = \text{א} + \text{ֹ}$

יש לשים לב כי הצירוף נעשה כך שאת צליל האות אומרים בראשונה ולא להיפך

- $\text{אָ} < \text{ֹ}$; ולכן - $\text{אָ} < \text{ֹ}$

צירוף של אות וניקוד נקרא גם **הברה**.

מה זאת הברה? ראה בחלוקה הבאה (שלב 3 - מילים)!

תחילה מלמדים **הברות פתוחות** (פשוט יותר) ולאחר מכן **הברות סגורות**.

מה זאת הברה פתוחה ומה זו סגורה?

הברה פתוחה הינה כזו המסתיימת בתנועה (ניקוד) כך שהפה נשאר פתוח והאוויר

זורם. דוגמה: אָ ; לֹ ; הִיא ;

הברה סגורה הינה כזו המסתיימת בעיצור (אות ריקה או שוואית), היינו שאחרי

התנועה מגיע עיצור, שאז 'מחברים' את העיצור עם האות הקודמת כך שהפה

נסגר (סגירה לא הרמטית) והאוויר נחסם. דוגמה: נָ ; חֹסֶס ; דִּי ;

ניתן גם להגדיר ולומר כי בהברה פתוחה שומעים **רק אות אחת** לעומת הברה סגורה

בה שומעים **לפחות 2 אותיות**. (לא עפ"י כללי הדקדוק כדלהלן)

שווא נח ושווא נע

בשלב לימוד ההברות הסגורות מלמדים את כללי השווא - נח ונע.

שווא נח (כל מי שאינו שווא נע) מתייחסים אליו כאילו אין לאות ניקוד וממילא

היא נקראת יחד עם האות הקודמת כנ"ל. לדוגמה: $\text{אָ} < \text{לֹ}$

שווא נע קוראים אותו בדומה לתנועת הסגול. כלליו הינם חמשה וסימנם עפ"י

המדקדקים הוא כך:

א - שווא בראש מילה (לְהִ); ב - שני שוואים הבאים יחדיו (סְפָרְךָ); ג - אחרי תנועה גדולה (שְׁפָרְךָ); ד - מתחת לאות דגושה (קָדְךָ שְׁנוֹ); ה - באותיות הדומות (רֹמְמוֹ).

בחלק גדול מהתתי"ם לא מלמדים את כלל ג-ד של ה'שווא נע'. גם בתתי"ם שמלמדים הדבר נעשה בד"כ בגילאים בוגרים יותר.

שלב 3 - מילים

בשלב זה ירכשו התלמידים יכולת לקרוא מילים שלמות, תחילה בצורה מחולקת והברתית ועם הניסיון וההרגל יוכלו לקרוא אותן בצורה שלימה כיחידה אחת. [ישנן תכניות לימוד המציגות מילים לקריאה כבר בשלב לימוד ההברות]

הכרחי לשלב זה היא המיומנות לראות את חלקי המילה, היינו **לחלק את המילה להברות** וליחידות קטנות, שכן רק באמצעות כך ניתן לקרוא אותה בצורה מדויקת.

יש להדגיש שהגדרת הברה וצורת החלוקה להברות המתורגלת בתתי"ם ואשר תתואר כאן בהמשך **אינה עולה בקנה אחד עם כללי הדקדוק**, אלא שהיות ואינה נעשית רק לדיוק הקריאה אצל הצעירים ע"כ פישטו את הכללים אצלם, כך עפ"י המלצת מומחי קריאה בימינו.

חלוקה להברות

מה זאת הברה? מתי ההברה פתוחה, ומתי סגורה? איך מחלקים מילה להברות? **הגדרת הברה** - בכל מילה יש חלקי דיבור, כל חלק שיש בו **תנועה אחת**, נקרא: **הברה**.

הברה פתוחה או סגורה - ה'פתוחה' מסתיימת בתנועה ומשאירה את הפה פתוח כנ"ל. ה'סגורה' יש לה תנועה ואחריה משהו ש'סוגר', אות ריקה או שוואית.

כללי חלוקה להברות - כל אות מנוקדת נקראת בפני עצמה. אות בלי ניקוד או עם ניקוד כזה ◦ אינה יכולה 'לנסוע' לבד, ולכן האות שלפניה צריכה 'לסחוב' אותה.

